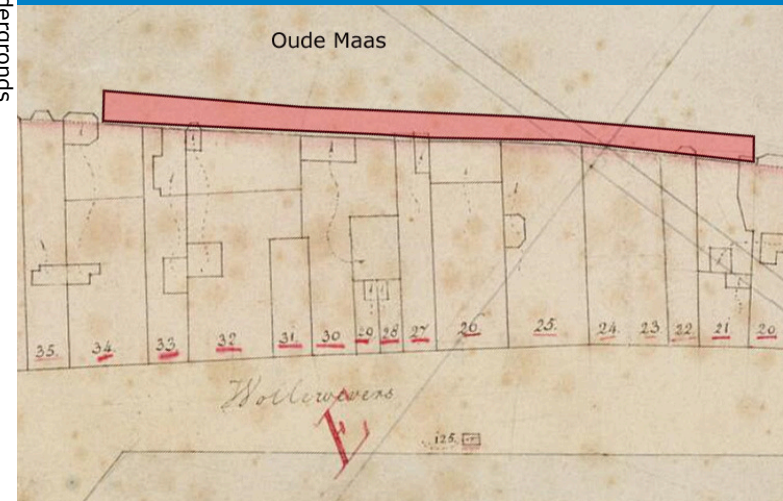

Oude Maas t.h.v. Wolwevershaven 23-40E, gemeente Dordrecht

Een archeologisch vondstcomplex verzameld tijdens baggerwerkzaamheden

M.C. Dorst

Vakteam Erfgoed /
Archeologie

Gemeente Dordrecht
Spuiboulevard 300
Postbus 8
3300 AA Dordrecht
www.dordrecht.nl/archeologie

Dordrecht Ondergronds 105

**Oude Maas t.h.v.
Wolwevershaven
23-40E,
gemeente
Dordrecht**

De archeologisch vondstcomplex verzameld
tijdens baggerwerkzaamheden

2018

Gemeente Dordrecht
Cluster Ruimtelijke Kwaliteit/vakteam erfgoed/archeologie

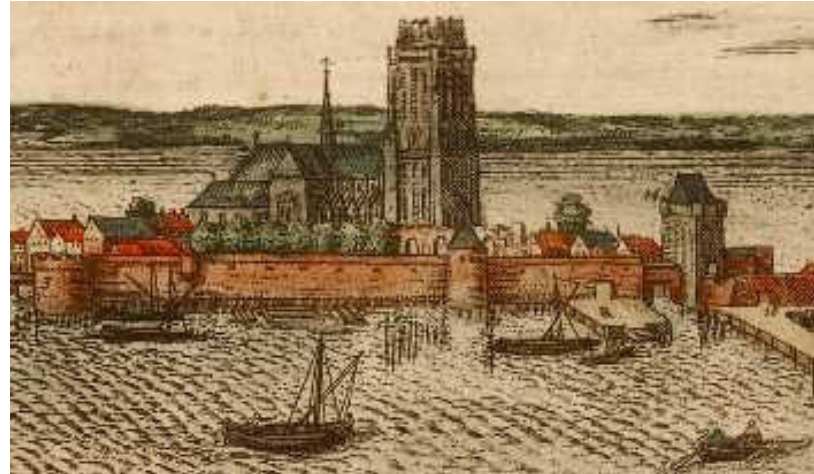
Colofon

ISSN: 1876-2379
Tekst: M.C. Dorst
Inhoudelijke toetsing: J. Hoevenberg
Redactie: J. Hoevenberg
Afbeeldingen: Gemeente Dordrecht, vakteam erfgoed/archeologie, tenzij anders vermeld.
Vormgeving: M.C. Dorst
Drukwerk: Drukkerij RAD
Uitgave: Gemeente Dordrecht, augustus 2018

Gemeente Dordrecht
Cluster Ruimtelijke Kwaliteit / vakteam erfgoed / archeologie
P: Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T: (078) 7708223
E: monarch@dordrecht.nl
W: www.dordrecht.nl/archeologie.nl / www.facebook.com/DordrechtOndergronds

© Gemeente Dordrecht, 2018

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

1 Inleiding en onderzoekskader	5
1.1 Administratieve gegevens	5
2. Gegevens onderzoeksgebied	7
2.1 Plangebied en uitgevoerde werkzaamheden	7
3. Bureauonderzoek	9
4. Vondsten	11
4.1 Keramiek	11
4.2 Bouwmateriaal	12
4.3 Dierlijk bot	12
4.4 Glas	12
4.5 Metaal	13
4.6 Tabakspijpen	15
5. Samenvatting en conclusies	17

1. Inleiding en Onderzoekskader

Op 16 juli 2018 werd door dhr. D.R. Janssen (David) van het ingenieursbureau MH Poly uit Bergen op Zoom melding gemaakt van een aantal baggervondsten. Deze werden gedaan tijdens door MH Poly uitgevoerde baggerwerkzaamheden in de Oude Maas ter hoogte van de huizen aan de Wolwevershaven 23-40E. De vondsten zijn vervolgens overgedragen aan senior archeoloog M.C. Dorst van het vakteam erfgoed van de gemeente Dordrecht. Het onderzoek viel buiten de AMZ-cyclus; de baggerwerkzaamheden zijn niet aangemerkt als onderzoeksplchtig.

1.1 Administratieve gegevens

Aard onderzoek:	Bureauonderzoek, waarneming/vondstmelding
Projectcode:	1814
ARCHIS:	Onderzoeksmeldingsnr.: n.v.t. Vondstmeldingsnummer: n.v.t.
Periode:	17e-20e eeuw, Nieuwe Tijd
Datum onderzoek:	Juli 2018
Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Dordrecht
Straat:	in de Oude Maas ter hoogte van Wolwevershaven 23-40E.
Kaartblad:	44A
RD coördinaten:	Noord 105.266 / 425.826 Zuid 105.169 / 425.763
Opdrachtgever:	n.v.t.
Contactpersoon:	n.v.t.
Uitvoerder(s):	Gemeente Dordrecht, vakteam erfgoed
Medewerker:	dhr. M.C. Dorst
Bevoegde overheid:	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek:	dhr. J. Booij (clustermanager)
Autorisatie rapport:	mevr. J. Hoevenberg (senior archeoloog)
Archivering:	Digitaal: Archief vakteam erfgoed/archeologie (www.dordrecht.nl/archeologie) / e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl). Analoog: Collectie Dordrechts Museum, Stadsdepot gemeente Dordrecht

2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plangebied en uitgevoerde werkzaamheden

Ter hoogte van de huizen aan de Wolwevershaven 23-40E zijn in juli 2018 baggerwerkzaamheden in de Oude Maas uitgevoerd (afb. 1 en 2). Het gaat om de strook direct langs de kade van de Oude Maas waar de rivierbodem tot ca. 1,5 m diepte is gebaggerd in het kader van een bodemsanering, waarbij onder andere is gezocht naar asbest. Het slib is gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 2 cm. Naast de gezochte verontreinigingen zijn door de medewerkers (o.a. dhr. D.R. Janssen) ook archeologische vondsten verzameld. Het baggertracé had een lengte van circa 130 m.

Afb. 1. De locatie van het plangebied in Dordrecht (rood).

Afb. 2. De locatie van het plangebied in detail.

3. Bureauonderzoek

Gedurende de Late Middeleeuwen lag de locatie van het plangebied nog buiten de stad. Tot circa het begin van de 16e eeuw stroomde hier de Oude Maas. Omstreeks 1550 beginnen de gronden ten westen van de stadsmuur echter aan en op te slibben. Op een kaart van Jacob van Deventer uit 1550 is te zien dat er sprake is van land buiten de middeleeuwse stad, maar dat deze nieuwe strook grond waarschijnlijk niet permanent droog genoeg was om te worden gebruikt. Aanwijzingen voor bebouwing op de locatie zijn er niet. Waarschijnlijk werd rond het midden van de 16e eeuw besloten om de aanslibbingen te betrekken bij de stadsuitbreidingen. Op een tekening van Anthonis van den Wyngaerde uit circa 1560 is te zien dat er een houten palissade rond de aanslibbingen aanwezig is. Hierdoor kon het nieuwe land niet meer wegspoelen en door het terrein aan te plempen met grond en stadsafval, werd het verder opgehoogd. Het deel van het nieuwe land dat ten westen van de Nieuwe Haven uit 1409 lag werd pas later bebouwd: in 1594 werden er 25 bewoners in de Hoge Nieuwstraat vermeld.¹ Dit deel van het nieuw gewonnen land werd het 'Nieuwe Werck' genoemd.

In 1609 werd ook de grond van het plangebied actief ontwikkeld: er werd begonnen met de aanleg van de Wolwevershaven. Aangezien de Nieuwe Haven, die in 1409 werd aangelegd, geen doorstroming had, verzandde deze al snel en dreigde onbruikbaar te worden. Door het graven van de Wolwevershaven ontstond een extra verbinding tussen de Nieuwe Haven en de Oude Maas die de verzanding tegen moest gaan. De vrijgekomen grond werd gebruikt om een nieuwe kade aan te leggen. Aangezien hiervoor gebruik werd gemaakt van zogenaamde kruischiurwagens², werd het nieuwe land ook wel 'Schuyersdijk' of 'Schuyerswerk' genoemd.³ Gedurende deze periode subsidieerde het stadsbestuur onder andere de ambachten wolverwerking en lakenbereiders. De ambachtslieden werden ook wel wolwevers of drapeniers genoemd en aangezien vooral deze beroepsgroepen zich hier vestigden, werd het al snel Wolwevers- of Drappierskade en -haven genoemd.⁴

Vanaf het midden van de 17e eeuw raakt de Wolwevershaven in trek bij de stedelijke elite die er grote huizen laat bouwen. Verschillende panden hier waren onder andere in handen van Mathijs Pompe, Heer van Slingelant en wapenfabrikant Jacob Trip. Ook in de 19e eeuw (1811-1832) blijken nog veel huizen in het plangebied in bezit van de (oude) stedelijke elite (afb. 3).

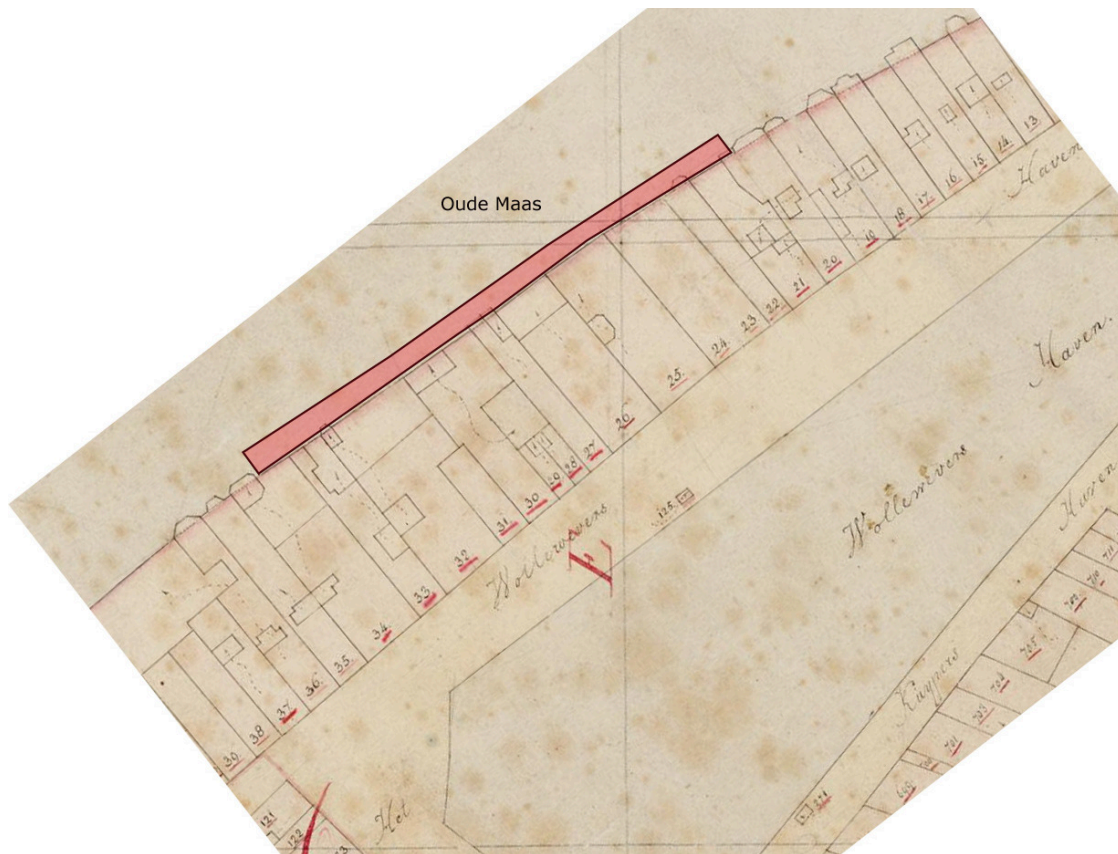
---

1 Frijhof et al 1998, 42.

2 Kruiwagens.

3 Van Baarsel 1992, 127.

4 Van Baarsel 1992, 127.

Afb. 3. Het plangebied op de kadastrale minuut van 1832.

Het zuidelijkste pand met het kadastrale nummer 34 was, tot zijn overlijden in 1833 in bezit van Woltherus Knollaardt, (oud) lid van de Raad van Dordrecht. Het huis wordt dan waarschijnlijk verkocht aan Matteus Willem Rees, ook lid van de Raad van de stad en penningmeester van de polder Wieldrecht. De naastgelegen huizen, erven en pakhuizen, kadastrale nummers 33 en 32 waren in bezit van de erven Abraham Hendrik Onderwater en consort. Het huis en erf met kadastraal nummer 30 was in bezit van A. Verbroek en Kan van den Anker. Dit waren compagnons in een kruidenierswarenwinkel Van den Anker & Verbroek op de Wijnstraat 172. Het huis en erf op kadastraal nummer 29 van in bezit van Jan Pieter Weyers, een lid van de beroemde Dordtse textielhandelarenfamilie. In het kleine hiernaast gelegen huis en erf met het nummer 28 woonde de tapper Antonie de Bruyn. Het lange perceel met huis en erf met het nummer 27 was in handen van de koopman Francis van der Elst. In het grote huis daarnaast, kadastraal nummer 26 (pakhuis Oslo), woonde de advocaat Adriaan van der Werff. Zijn vader was heer van Zuidland. Het pakhuis en erf op kadastraal nummer 25 (pakhuis Stockholm) was in handen van Johan(n) Repelaer en consort. Hij was penningmeester van de Strijense Polder. De kadastrale nummers 24 en 23 staan beschreven als ledig erf en zijn in bezit van de tapper Anthonij Willebrordus de Bruin. Het huis op kadastraal perceel nummer 22 is in bezit van Willem Adolph Bosch, geemploijeerde ofwel gemeenteambtenaar. Waarschijnlijk was hij de cartograaf waarvan verschillende kaarten uit de vroege 19e eeuw bekend zijn.

4. Vondsten

Onder de vondsten zijn keramiek, bouw materiaal, dierlijk bot, glas, metaal en tabakspijpen aanwezig.

4.1. Keramiek

Onder de keramiek zijn de bakseltypen grijsbakkend aardewerk, roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, steengoed 2, faience/industriële witbakkend aardewerk en industrieel porselein. Het grijsbakkend aardewerk betreft één rand-wandfragment met worstoor van een kan en dateert tot begin 15e eeuw. Dit is de oudste (te dateren) vondst. Er zijn zes fragmenten roodbakkend aardewerk aanwezig waaronder een bordfragment met gele slibbogen, een schenkuit van een theepot en een 20e-eeuwse bloempotfragment. Het roodbakkend aardewerk is te dateren in de 18e en 20e eeuw. Er zijn twee fragmenten witbakkend aardewerk (met groene koperoxide-loodglazuur) aanwezig. Eén hiervan betreft een fragment van een lekschaal. Het witbakkend aardewerk is te dateren in de 18e-19e eeuw. Er zijn 11 scherven steengoed 2 aanwezig. Hieronder zijn fragmenten van kannen uit, onder andere Westerwald en Keulen. Vele fragmenten zijn versierd met geometrische stempels en er is een kan-fragment met bruine ijzeroxide aanwezig dat is gedecoreerd met een cartouche waarin een wapenschild met links drie weerhaken en rechts drie klauwende leeuwen. Hieronder staat SCHULENBURH. Het steengoed dateert uit de 18e en 19e eeuw. Daarnaast is er één fragment van een steengoed (jenever of mineraalwater) kruik aanwezig waarop in cirkel de naam "FACH...NG". Deze dateert waarschijnlijk uit de vroege 20e eeuw. Er zijn 17 fragmenten faience/industriële witbakkend aardewerk aanwezig, waaronder veel scherven van borden/schotels, veelal gedecoreerd met geometrische en florale voorstellingen in kobaltblauw. Er zijn vier stuks industrieel porselein aanwezig, voornamelijk fragmenten van kopjes en een (suiker)potje uit de Oost-Duitse Kahla porseleinfabriek, deze dateert uit de eerste helft van de 20e eeuw (afb. 4). Het merendeel van het keramiek is te dateren in de 18e en 19e eeuw. Sporadisch zijn enkele fragmenten uit oudere (pre-1425) en jongere (20e eeuw) aanwezig. De keramiek betreft voornamelijk fragmenten van borden/schotels en (thee)kopjes, kannen, een lekschaal, een theepot en een (suiker)pot. Waarschijnlijk gaat het om serviesgoed afkomstig van de bewoners van de huizen aan de Wolwevershaven. Er is geen sprake van uitzonderlijke of zeldzame (luke) goederen.

Afb. 4. Een overzicht van enkele stukken uit het keramiekcomplex. Geheel achteraan: een bloempot van roodbakkend aardewerk en de (suiker)pot van Kahla porselein uit de eerste helft van de 20e eeuw. Daaronder: roodbakkend aardewerk, faience, industrieel porselein en industrieel witbakkend aardewerk en steengoed 2 uit de 18e-19e eeuw.

4.2. Bouwmateriaal

Het bouwmateriaal betreft twee marmeren tegelfragmenten en twee faience tegelfragmenten, waarvan er één gedecoreerd met (onduidelijke) decoratie in kobaltoxide en met een spinnenkop als hoekmotief.

4.3. Dierlijk bot

Er zijn twee stuks dierlijk bot verzameld. Het gaat om botten van (middel)grote zoogdieren.

4.4. Glas

Onder het glas zijn een fragment kleurloos glas van een schaal/kom met een gegraveerde geometrische/florale voorstelling, een karafstop met acht facetten van kleurloos glas, een deksel van een weckpot van kleurloos glas. Ook was er een bodemwandfragment aanwezig van een fles met een platte bodem met in het midden een glazen kolom, mogelijk een houder voor schrijfpennen of kwasten? (afb. 5). Op de bodem staat: Talens & zoon. A [PELDO] ORN. Het gaat dus om een product van de verf- en inktfabrikant Talens. Het is (waarschijnlijk) te dateren tussen 1904, toen de zoon compagnon werd en 1949 toen het bedrijf onder de naam Koninklijke Fabrieken Talens & Zoon ging heten.

Afb. 5. Het glasfragment van de Talens verffabriek met in het midden een holle kolom.

Het andere glazen object is een oranje limonadeflesje van 18,5 cm hoog. Hierop staat: "Limonadefabriek Dordrecht. Tel nr. 3983 inhoud 0,25 L." en " [VRUCHTE]NTENLIMONADE F. BRAAT. Het gaat om een flesje uit de limonadefabriek van F. Braat aan de Wolwevershaven 44 (kadastrale minuut, perceel nr. 35, zie afb. 3). Franciscus Braat begon zijn bedrijf in april 1934 aan de Wolwevershaven 35, nu nr. 44. Hij nam eind 40-er jaren het agentschap van de Brouwerij Oranjeboom over en produceerde in dit gebouw ook limonade onder eigen merk.

Afb. 6. Het vruchtenlimonadeflesje uit de voormalige limonadefabriek van Braat aan de Wolwevershaven 44.

4.5. Metaal

Er is veel metaal gevonden waarvan het grootste deel bestaat uit zwaar gecorrodeerde, onduidelijke stukken ijzer en ijzeren nagels en grote ijzeren kram. Daarnaast zijn er (vermoedelijke) scheeps(motor) onderdelen zoals koperblikken filters (met rubber) aanwezig. Andere onduidelijke, metalen objecten zijn: een ruitvormig plaatje lood, een koper beslag met nagelgaten en centraal gat (slotplaat?) en verschillende fragmenten lood. Enkele herkenbare gereedschappen/beslag zijn: een koperen handvat, een ijzeren meslemmet van 13,5 cm, een ijzeren vijl van 31 cm, twee ijzeren bootshaken, een ijzeren driepoot (van een kandelaar?), een ijzeren hamerkop met een halfronde kop aan de ene zijde en een scherpe punt aan de andere zijde, een grote ijzeren gesp (van tuigage?) (afb. 7).

Afb. 7. Enkele ijzeren objecten waaronder een grote gesp, een driepoot (van een kandelaar?), een hamerkop, twee bootshaken en een vijl.

Verder zijn er een koperen sierspelsp met geo-/florale voorstelling, een lood-tin miniatuurtje van een schaal (poppenhuisgoed) en een blikken speelgoedauto met opwindmechanisme gevonden (afb. 8). De gesp dateert waarschijnlijk uit de 19e eeuw, de speelgoedauto vermoedelijk uit de jaren '60-'70 en het poppenhuis miniatuurtje zal dateren uit de periode 17e – 18e eeuw.

Afb. 8. Het speelgoedautootje, het lood-tin poppenhuis miniatuurtje van een schaal en een koperen sierspelsp.

4.6. Tabakspijpen

Onder de pijpaaarde zijn vijf stelen van tabakspijpen, twee 19e-eeuwse pijpenkoppen (o.a. met gestileerde roos in puntjes) en een fraai versierde pijpenkop met een ramskop en florale decoratie (afb. 9). Deze laatste dateert tussen 1870-1880 en is geproduceerd door Van der Want uit Gouda.⁵

Afb. 9. De pijpenkop met ramskop en florale decoraties.

---

5 Informatie met dank aan Jan van Oostveen.

5. Samenvatting en conclusies

Tijdens baggerwerkzaamheden in de Oude Maas ter hoogte van de huizen aan de Wolwevershaven 23-40E zijn ook archeologische vondsten gedaan. Deze zijn onderzocht door de senior materiaal specialist van het vakteam erfgoed van de gemeente Dordrecht. Onder de vondsten zijn keramiek, bouw materiaal, dierlijk bot, glas, metaal en tabakspijpen aanwezig. De keramiek is hoofdzakelijk te dateren in de 18e en 19e eeuw. Sporadisch zijn enkele fragmenten uit oudere (pre-1425) en jongere (20e eeuw) aanwezig. Het gaat vooral om fragmenten van borden/schotels en (thee)kopjes en kannen. Ook zijn een lekschaal, een theepot en een (suiker)pot aanwezig. Het glaswerk betreft een stop van een karaf, een scherf van een gegraveerde kom/schaal, een deel van een fles van de verffabriek Talens en een vruchtenlimonadeflesje van de Dordtse limonadefabriek van Braat die in de jaren '30 -'40 van de 20e eeuw gevestigd was aan de Wolwevershaven 44. Onder het metaal zijn gereedschappen zoals bootshaken, een hamerkop, een vijl en een mesheft. Deze kunnen afkomstig zijn uit de huisraden van de bewoners van de huizen, maar eventueel ook uit de inventarissen van boten die hier ooit aanmeerden. Deze voorwerpen dateren zeer waarschijnlijk ook (voornamelijk) uit de 18e en 20e eeuw. Ten slotte zijn er nog een blikken speelgoedauto, een koperen siergesp en een lood-tin miniatuur schaalpje uit een poppenhuis gevonden. Waarschijnlijk is het grootste deel van het 18e-20e -eeuwse vondstcomplex afkomstig van de bewoners van de huizen aan de Wolwevershaven. Slechts één van deze voorwerpen is toe te schrijven aan een specifiek perceel en gebruiker, namelijk de limonadefles van de limonadefabriek van Braat aan de Wolwevershaven 44 (afb. 10).

Afb. 10. De woningen aan de Wolwevershaven op de kop van het Vlak met rechts de overslagruimte van Oranjeboom en limonadefabriek van Braat die zelf op de bovenverdieping woonde (1933-1934, RAD inventarisnummer 555_13061).

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over de in dit rapport verwoorde resultaten kan contact opgenomen worden met dhr. M.C. Dorst, senior-KNA archeoloog, vakteam erfgoed, gemeente Dordrecht (tel. 078-770 4904).